

AZ ERDÉLYI UNITÁRIUSOK KERESZTNEVEI A XVIII. SZÁZADBAN*

1. A reformáció utáni keresztnévhasználat felekezeti névpreferenciáinak alakulási folyamatában a XVIII. századot tekinthetjük az utolsó fontos szakasznak. (A korábbi XVI–XVII. századi szakaszokra nézve erdélyi vonatkozásban lásd tőlem 1997, 1998.) A megelőző századtól fellépő és a királyi Magyarországon egyre erőteljesebben működő ellenreformáció hatása ugyanis az erdélyi fejedelemség fennállásáig itt nem tud kibontakozni (hisz harcos protestánsok ülnek a fejedelmi székekben), eredményei tehát a Habsburg-uralom Erdélyre való kiterjesztése után – császári rendeletektől is támogatva – mutatkoznak meg. Egyrészt ezért tartom fontosnak a XVIII. századi keresztnévhasználat felmérését az erdélyi felekezetek körében. Másrészt viszont azért is, mert az egyházak hatása a keresztnévhasználatra a felvilágosodás korától kezdődően egyre inkább gyöngül, vezető helyzetét a névválasztásban elveszíti, illetőleg sok más tényezővel kell rajta osztoznia az ezutáni időben. Az egyházak befolyásának csökkenése új helyzetet fog majd kialakítani a keresztnév-választásban és -használatban, melyre többek között a felekezeti névpreferenciák fellazulása és keveredése lesz jellemző. Ezért is fontos rögzíteni a még elsőrendűen felekezeti névhasználat utolsó, XVIII. századi szakaszát.

Az ellenreformációnak a keresztnévhasználatra gyakorolt hatásáról első-sorban katolikus vonatkozásban tárt föl tényeket a magyar névtani szakirodalom (ennek tulajdonítva többek közt például a *Mária* és a *József* keresztnévhasználatának fokozódását és terjedését). Arról, hogy a protestáns névhasználat hogyan reagált a nem ritkán erőltetett rekatolizációra, már kevesebbet tudunk. Érdemes tehát e szempontból is figyelmet fordítani a XVIII. századi felekezeti névpreferenciákra. Hogy ebbe a vizsgálatba elsőként épp az erdélyi unitáriusok névanyagát vonom be, azt több ok is javallja: 1. Erről tudunk a legkevesebbet, hisz e felekezet magyarországi elterjedtsége kezdettől fogva sokkal szűkebb körű volt és maradt, mint szülőföldjén, Erdélyben, s ezért a magyarországi névtani kutatás figyelmét elkerülte. De a fejedelemség korabeli Erdélyben igen nagy szerepet játszó unitárius felekezet névhasználatának vizsgálata is épp csak hogy elkezdődött egy szűkebb körű névanyag, a kolozsvári főiskolát a XVII. század első felében látogató diákok neve alapján (Gergely 1998). 2. Feltételezésünk szerint ennek a felekezetnek – különösen antitrinitárius hitelveket valló első szakaszában – jelentős szerepe lehetett az őszövétségi nevek protestáns preferenciájának kialakításában és megerősö-

* Megjelent a Magyar Nyelvjárások XL, 61–73.

désében (bővebben erről *uo.*). 3. Az összes erdélyi unitárius egyházközségekre kiterjedő nagy névanyagból közvetett információt remélhetünk az antitrinitarizmus legradikálisabb ágaként a XVI. század végétől feltűnő erdélyi szombatosok (akiket a XVII. századi erdélyi törvénykönyvek judaizánusoknak) esetleges – szintén tőlem feltételezett – szerepére is az ószövetségi névpreferencia erősítésében.

2. Ehhez a vizsgálathoz a következő forrásanyagokat dolgoztam fel: a) Az erdélyi unitáriusok 1766. évi névjegyzéke egyházkerületenként, minden egyházközségre és azok filiáléira is kiterjedően (kézirat az Unitárius Egyház kolozsvári levéltárában). b) Ugyanilyen, de az előzőhöz képest szűkebb körű összeírás 1726-ból (ugyanott). c) Bartók János unitárius pap működési helyein készített anyakönyvei és egyházközségei tagjainak összeírásai 1753–1775 között (MTA kézirattára: A 1729/V.)¹ Az első két forrás név szerint a családfőket sorolja fel, akiknek messze túlnyomó része férfi. A nők (főként özvegyek) kevés kivétellel asszonynevükön, elhalt férjük nevének –né képzős alakjában szerepelnek, így ezek is e feldolgozásban a férfinevekhez csatolhatók. Női keresztnév sokkal ritkábban tűnik fel e forrásokban, ezért vizsgálatukat – tágabb összefüggéseket is keresve – későbbre halasztom. Jelenlegi feldolgozásomban tehát csak a férfineveket vonom be (emellett szól még az is, hogy a már feldolgozott XVII. századi unitárius diáknévanyag is – mellyel az összehasonlítás kézenfekvő – csak férfinevekből áll). A harmadik forrást – mely a legkisebb és némileg más jellegű – dolgozatom további részében fogom bemutatni.

3. A leggazdagabb névanyagot az 1766-os egyházi összeírás nyújtja, ennek bemutatása kerül tehát mostani vizsgálatom központjába. Az erdélyi unitárius egyház ekkor nyolc különböző nagyságú és lélekszámú egyházkerület 106 egyházközségében és 44 hozzájuk tartozó filialéjában több mint 7000 unitárius családfőt vesz név szerint számba (családtagjaikat csak számszerűen tünteti fel, így összlétszámukat az összeírás 28 647 személyben állapítja meg). A legtöbb unitárius egyházközség a keresztúri (27), udvarhelyi (17) és az aranyosi (16) egyházkerületben van, ezt követi a marosi (13), háromszéki (11) és a kükküllői (11), végül a Fehér (6) és Kolozs (5) megyei egyházkerület. A lélekszám szerinti sorrend ezzel csaknem teljesen megegyezik (eszerint a Fehér megyei egyházkerület a legkisebb lélekszámú). Az unitáriusok legerősebb tömbjei tehát az udvarhelyszéki székelységben, kiemelkedően pedig Keresztúrszék területén, valamint az egykori Aranyosszéken voltak, ahol Torockó és Torda volt erős központjuk. Maros- és Háromszéken a megfelelő időkhöz képest apadt a számuk, úgyszintén a többi vidéken is, Kolozsvár viszont mint az unitarizmus központja ekkor is kiemelkedő jelentőségű. (Az erdélyi unitárius egyház történetére nézve lásd „Erdélyi egyházaink évszázadai”. Bukarest, 1992. 245–94.)

Az unitárius felekezet tagjai közt ekkor 65 féle keresztnév járatos, melynek csaknem fele (32) bibliai név (15 újszövetségi és 17 ószövetségi), másik fele viszont martirológiumi (28) és csekély számban (5) világi név. Ez utób-

biakat (*Botár, Brodok, Rapa, Karácsony, Vernes*) valószínűleg más etnikumi eredetű személyek viselik.

A továbbiakban ezt a névanyagot egyházkerületenként külön és összevetve vizsgálom, az egyházkerületek ugyanis egyben névföldrajzi egységeket képviselnek. Először az egyházi jellegű névcsoportok és viselőik arányszámait mutatom be az 1. számú táblázaton.²

Amint látható, a legtöbb újszövetségi nevet (30% felett) a marosi és a háromszéki, a legtöbb ószövetségi nevet (szintén 30% felett) viszont a kolozsi, keresztúri és a küküllői egyházkerületben viselték, máshol a névállománynak körülbelül negyed része tartozik az új- és ugyanennyi az ószövetségi nevek csoportjába. A bibliai nevek összességükben pedig mindenütt (Fehér megye kivételével) a névállománynak több mint felét teszik ki. De a martirológiumi nevek aránya sem alacsony, általában 40% fölött van (Fehér megyében 50% fölött). Hasonló arányokat találunk a XVII. századi unitárius iskolai névanyagban (Gergely 1998: 141), e tekintetben tehát nem változik az unitáriusoktól használt névállomány.

Azt nézve, hogy az unitáriusok hányad része használja az egyes egyházi névcsoportokat, erőteljesebben mutatkozik meg a bibliai nevek preferenciája, mégpedig leginkább az udvarhelyi, keresztúri és a kolozsi egyházkerületekben, ahol az unitáriusok 70–68 százaléka viselt bibliai nevet, de máshol is (kivéve a marosit) közelít ehhez. Ebből az újszövetségi neveket viselők vannak többségben (34–52%) az ószövetségi névviselőkkel szemben (17–29%). A martirológiumi neveket az unitáriusoknak körülbelül egyharmada (31–34%) választja, kivéve a marosiakat, akik közül ennél többnek, és az udvarhelyieket, akik közül ennél kevesebbnek van martirológiumi neve. Világi nevet mindössze 7 személy visel az összes egyházkerületben együttvéve.

A továbbiakban a keresztneveket megterheltségi sorrendjük szerinti ranglistákon mutatom be (a 2. számú táblázat a székelyföldi és marosi, a 3. táblázat az aranyosi, kolozsi, küküllői és Fejér megyei unitáriusok keresztneveit tartalmazza).³

Gyakoriságban az első 10 név közt 3–4 újszövetségi, 1–3 ószövetségi és 3–5 martirológiai név szerepel. Az újszövetségi *János, István* és az ószövetségi *Mihály* mindenütt a három leggyakoribb név, utánuk váltakozó sorrendben a *György, András* és *Ferenc* következik. Az első tíz név közé tartozik még mindenütt Keresztúr kivételével a *Márton*. A *József* és a *Sámuel* öt, a *Péter* és a *Zsigmond* négy, a *Miklós* három, a *Pál* két, végül az *Ambrus, Gergely, László* egy-egy egyházkerületben tartozik az első tíz név közé. E felekezet tagjainak több mint háromnegyede – általában 81–89%-a – e leggyakoribb nevek egyikét viseli. Bár a nagy gyakoriságú nevek legtöbbször, legyen akár bibliai vagy martirológiumi jellegű – mint ezt már korábbi közleményemben is hangsúlyoztam –, független a felekezeti névpreferenciától, az ószövetségi *Sámuel* és az unitáriusok esetében minden bizonnyal szintén ószövetségi *József* név feltűnése e nagy gyakoriságú csoportban nyilvánvalóan vallási indítékra mutat.

A bibliai nevek újszövetségi csoportjába tartozó *Tamás* és *Sándor* általában közepes gyakoriságú, a *Máté*, *Mátyás* és *Lukács* pedig ritka vagy egyszeri név. Egy-két viselője akad csupán a *Jakab*, *Fülöp*, *Demeter*, *Kelemen*, *Lázár* névnek.

Kissé részletesebben kívánok foglalkozni az ószövetségi nevekkel, amelyek leginkább kötődnek a protestáns névpreferenciához és az unitárius felekezet hitelveihez. A két leggyakrabban használt ószövetségi név – mint már említettem – a *Sámuel* és a *József*, mindkettő az egyházkerületek többségében (5–5) az első tíz név közt szerepel. Ranglistabeli helyezése szerint a *Sámuel* név legnépszerűbb a kolozsi (7.), a kükküllői és háromszéki (8–8.) kerületben, azután az aranyosiban (9.), a keresztúriiban (10.), és bár a leggyakoribb tíz név közé nem kerül be, közvetlenül ez után következik a marosi és Fehér megyei kerületekben is. A *József* név kiugróan magas használatú (6.) a marosi kerületben, és háromszéken is többen viselik, mint a *Sámuel*t. (7.). E két név keresztúri (9.) és kükküllői (9.) gyakorisága közt viszont elenyésző a különbség, az udvarhelyi kerületben pedig teljesen azonos mértékben használatosak (14–15.). Ezzel szemben a kolozsi kerületben – noha pozícióban itt is egymást követik – a *József* nevűek száma lényegesen kisebb, mint a *Sámueleké*. Legfeltűnőbb a különbség az aranyosi kerületben, ahol a *Józsefet* csak fele annyian (13) viselik, mint a *Sámuel*t. Gyakoriságban a harmadik ószövetségi név mindenütt a *Dániel*, amely ugyan a vezető tíz néven általában kívül reked, és így a közepes gyakoriságú nevek csoportjában van, a kolozsi, marosi és az aranyosi területen gyakorisága megközelíti a két leggyakoribb ószövetségi névét – az Aranyos vidéken közvetlenül a *József* után áll, az udvarhelyi és a marosi kerületben pedig a *Sámuel*t követi gyakoriságban. Háromszéken azonban ritka név (20).

A többi ószövetségi keresztnév előfordulása általában tíz alatt maradt, tehát ritka név a legtöbb egyházkerületben, elterjedtségükben azonban jelentős különbségek vannak. Legelterjedtebb közülük a *Mózes*, amelynek 32 egyházközségben – zömmel a székelyföldiek – van 2–3, de inkább 1–1 viselője. Szintén elterjedt a *Gábor* név, ezt 26, főleg székelyföldi és aranyosi egyházközségekben viselik néhányan vagy többségükben egy-egy személy. Hasonló elterjedtségű a *Boldizsár* és *Dávid*, ezeket 16 egyházközség tagjainál találjuk meg, nagyjából egyenletes földrajzi szórtságban, mindkettő hiányzik viszont a Fejér megyei egyházközségekből. Az *Ádám* név elterjedtsége valamivel szűkebb: 11 egyházközségre terjed ki főleg a Székelyföldön egy-egy névviselővel. Hasonló a *Simeon* név elterjedtsége is, ezt 10 helyen viselik, kiugróan sokan pedig Torockón. Az *Illés* név hat, a *Benjamin* három, az *Izsák* két, az *Ábel*, *Ábrahám*, *Aron*, *Jónás*, *Józsiás*, *Jeremiás*, *Tóbiás* nevet csak egy-egy egyházközség egyetlen tagjánál találjuk meg.

Ha összehasonlítjuk ezt a névanyagot a kolozsvári unitárius iskola Erdély különböző területeiről jött diákjainak a XVII. század első feléből származó neveivel (Gergely 1998), az ószövetségi nevek tekintetében elég lényeges különbségeket állapíthatunk meg. Jelentősen nőtt a használatba vett ószövet-

ségi nevek száma a XVIII. század derekára, hisz a fentebb felsorolt 19 ószövetségi név közül mindössze 6 szerepelt az előző században. Ez a protestáns névpreferencia erősödését jelzi az unitárius felekezetben, s feltételezhető, hogy ez ellenhatásként jelentkezik az egyre fokozódó ellenreformációval szemben.

Itt vonom be e vizsgálatba azt a korábbi összeírást, amely ugyanezekről az unitárius egyházkerületek zöméről 1726-ban, az aranyosiról 1731-ben készült.⁴ Ennek a névanyagából azonban csak az ószövetségi neveket mint a protestáns névpreferencia szempontjából legfontosabb névcsoportot hasonlítom össze az 1766-os összeírással. Bár e korábbi összeírás kevésbé teljes, csaknem ugyanannyi ószövetségi név szerepel benne. Közülük ekkor is a *Sámuel* a leggyakoribb, utána viszont a *Dániel* következik, majd a *Gábor* vagy a *Boldizsár*. A *Mózes* ellenben még ritkább és kevésbé elterjedt, úgyszintén az *Ádám* is. A legfeltűnőbb különbséget a *József* mutatja, mely ekkor még alig tűnik fel 2–3 személy neveként az egyes egyházkerületekben. Például Kolozsváron egyetlen előfordulása van ekkor, szemben a *Sámuel* 27 előfordulásával. A XVII. századi unitáriusoknál pedig *József* még egyáltalán nem szerepelt. Jól tudjuk, hogy e keresztnév divatja a XVIII. századtól erősödött fel szent Józsefnek, Jézus nevelőapjának a katolikus egyházban ez időtől kibontakozó kultusza folytán (az egyház védőszentjévé is válik). E név divatját azonban ugyanúgy látjuk megerősödni az unitárius felekezetben is. Ennek indítékát azonban nyilván máshol kell keresnünk. De nem II. József császár Türelmi rendeletében, amire mint a *József* név protestánsok közti elterjedésének magyarázatára névtani szakirodalmunkban hivatkozni szoktak (pl. Karácsony 1961. 110), hisz látjuk, hogy jóval II. József uralkodása előtt már e név az unitáriusok körében igen népszerűvé vált. Mivel a névdivatok átívelhetik a felekezeti névhasználatot, nem lehet kizárni, hogy a *József* név katolikus indíttatású divatja hatott a protestánsok körében is. De felvethetőnek tartok egy más lehetőséget is, éspedig „e katolikus név” divatjának protestáns kisajátítását, az ószövetség ismert alakjához, Jákób Egyiptomba eladott fiának nevéhez visszakapcsolva e nevet. Karácsony Sándor Zsigmond munkája is az ószövetségi nevek csoportjába sorolja a *Józsefet*, és a XVI–XVII-századból majdnem kizárólag a Székely oklevéltárból idéz rá adatokat (i. m. 36). A vallási névpreferencia szempontjából tölem feldolgozott 1614-es székely lustrákban (Gergely 1997) a *József* egy-egy személy neveként az udvarhelyszéki protestánsok és a csíkszéki katolikusok közt bukkan fel párhuzamosan. Azt sem tekinthetjük véletlennek, hogy az 1771–1800-as években a magyarországi unitáriusok egyik központjában, Baryánban a vezető nevek közt találjuk a *Józsefet*, amely itt a második leggyakoribb férfinév (és mellette a *Sámuel*t a negyedik nagy gyakoriságú névként), ugyanúgy, mint a jellegzetes katolikus Eger, Veszprém, Sopron vidékén (Hajdú 1972). A *József* név „unitárius divatját”, mely évtizeddel megelőzi az ő jogait is visszaállító II. József fellépését, a név katolikus kultuszával párhuzamosan fellépő, de e rekatolizációs névdivatot ellensúlyozó és protestáns tartalommal megtöltő indíttatásúnak tartom.

4. Dolgozatom utolsó részében kísérletet teszek arra, hogy az erdélyi szombatosoknak az ószövetségi névpreferenciához való viszonyát közvetett úton kitapintsam, megközelítsem. Mivel a szombatos vallás kevésbé ismeretes, röviden ki kell térnünk a névkultúrával is kapcsolatos vonatkozásaira. A szombatosság néven ismert vallási irányzat a XVI. századi Erdélyben vert gyökeret, mint az egyre radikalizálódó protestantizmus szélsőségesnek ítélt utolsó hatása. Az antitrinitarizmusból indult ki, és eljutott az ószövetségi törvények változatlan érvényének elismeréséig. Hitelvei miatt – melyek kizárólag a Biblia ószövetségi részére támaszkodnak – zsidózóknak, korabeli szóhasználatnál judaizánsoknak is nevezték őket. Eleinte főleg a birtokos nemesség (Eössy András, Péchi Simon, a Kornis család több tagja stb.) és a városi polgárság (Marosvásárhely, Kolozsvár) körében hódított tért, majd szétterjedt a falusi lakosság közt is. A négy „bevett vallás” számára vallás-szabadságot biztosító, de a további hitújítást már megtiltó erdélyi országgyűlési határozatok, majd törvények alapján azonban nemcsak az egyházi, hanem a világi hatalommal is éles összeütközésbe kerültek hívei. Például hírhedt 1638-as dési perbefogásukkor sokukat – köztük Péchi Simont és más főrangúakat is – ítélték fej-és jószágvesztésre. Törvényen kívülre helyezésük, üldöztetésük miatt rejtőzködésre kényszerültek úgy, hogy színleg beolvadtak vagy a református vagy az unitárius, sőt később még a katolikus felekezetbe is. Főleg Maros- és Udvarhelyszék településeinek lakosai közt éltek nagyobb számban (Orbán Balázs például 32 szombatos települést sorol fel innen, 1868: 146–50.) Felmorzsolódásuk azonban folyamatos volt, s a XVIII. században, amikor a Habsburg-hatalomtól irányított erdélyi fő kormányzó ismételt összeírásukat rendelte el, már csak négy faluban fedezték fel őket (tanúvallomások alapján): Bözödön, Bözödújfaluban, Nagyernyén és Iklandon. A XIX. században már egyedül Bözödújfaluba maradt utolsó fészükük, ahol az Eötvös-féle emancipáció törvény védelmében hivatalosan is áttértek a zsidó hitre, és – bár nem „születés zsidók” – átérték a XX. századi zsidóüldözéseket. A közelmúltban nyomukat is eltüntette a falurombolásnak áldozatul esett Bözödújfaluba teljes pusztulása (duzzasztógáttal árasztották el.)⁵

A szombatosság névhasználati befolyását igen nehéz – vagy talán lehetetlen is – más vallásokhoz hasonló módon fölmérni, kideríteni. A felekezeti névpreferenciák kibontakozásának és fejlődésének XVII–XVIII. századi szakaszában ők más felekezetek, a „bevett vallások” tagjai közt lappanganak, nevük azokéval keveredik. Két úton közelíthetünk mégis feléjük. Az egyik hipotetikus, de valószínű, hogy hitelveikből következőleg igen erős az ószövetségi nevek iránti vonzódásuk. Orbán Balázs azt állítja róluk, hogy kizárólag ótestamentumi neveket adnak az újszülötteknek, mégpedig – szerinte – leggyakrabban a *Simon* és a *Mózes* nevet (i. m. 148). A másik lehetőség, amelyet alább követni fogok, névföldrajzi.

Először nézzük meg, vannak-e az 1766-os összeírás unitárius egyházközségei között olyanok, amelyekben kiugróan magas az ószövetségi neveket viselők aránya. 20% vagy efölötti arányban a következő egyházközségek

tagjainak van ószövetségi nevük: Nagysolymos (36,36%), Bözöd (27,71%), Újszékely (26,92%), Sinfalva (25%), Iszló négy filiáléval (23%), Ikland, Nagyernye filiáléval együtt (22,4%), Asszonynépe három filiáléval (21,42%), Kolozsvár és Szőkefalva (20%). Feltűnő, hogy Bözödújfaluban mindössze tizenegy unitárius van (ezért csak filiáléja Bözödnek), és csak két ószövetségi névviselő. A négy település közül – ahol a XVIII. században szombatosokat tartottak számon (lásd fentebb) – három: Bözöd, Ikland, Nagyernye szerepel is az ószövetségi neveket legnagyobb mértékben használó egyházközösségek közt. Bözödújfalun viszont azért maradhatott ki közülük, mert szombatosai nem unitárius felekezetűek közt bújtták hitüket. Nagysolymos és Újszékely jelen van az egykor szombatos falvak névsorában (Orbán 1868.), sőt a kortárs krónikás – Szalárdi János – Kolozsvárt is említi „Siralmas króniká”-jában (192). E települések több mint felének tehát van szombatos múltja. A többinek azonban nincs, s ez arra figyelmeztet, hogy az ószövetségi nevek fokozott mértékű használata nem írható minden esetben szombatosok számlájára.

Ezután azt fogom – egy újabb unitárius névanyag bevonásával is – megvizsgálni, vajon van-e különbség az ószövetségi nevek használata tekintetében egy jellegzetes szombatos település hivatalosan unitárius lakosai és más unitárius települések lakosainak névhasználata között.

Ez a forrás szintén a XVIII. század derekáról való, az 1753 és 1775 közötti időszakban készítette egy Bartók János nevű torockói születésű unitárius pap, aki több egyházközösségben szolgált, és működési helyein anyakönyvezést vezetett a születésekről, házasságkötésekről és temetésekről. Emellett szolgálata megkezdésekor összeírta a családfőket is. Rendszeresebb keresztelési anyakönyve Bözödnek 1754-ből, és a küüllői Kissárosnak 1762–68-ból van, így az ezekben bejegyzett újszülöttek neveiről készítettem névgyakorisági listát, melyet a 4. táblázatban mutatok be, és vetem egybe őket. (Ezúttal itt is csak a férfinevekre szorítkozom.)

Hasonlítsuk össze az ószövetségi névre kereszteltek szempontjából e két egyházközösséget! Azt állapíthatjuk meg, hogy Bözödon több mint kétszerannyian kapták a *József* és a *Sámuel* nevet, mint Kissároson, a *Dániel* egyszeri előfordulású mindkettőben, viszont *Boldizsárt* és *Ádámot* csak Bözödon kereszteltek. Bözödon az újszülötteknek 41,30%-a, Kissároson ellenben csak 28,94%-a kapott ószövetségi nevet.

Vonjunk párhuzamot ezután az összeírt családfők férfinevei közt Bözödon és az aranyosi Várfalván! (Ezt az 5. táblázat mutatja.)

Bözöd fölénye az ószövetségi nevek használatában itt is nyilvánvaló. A családfők majdnem egyharmada visel ószövetségi nevet, és a két leggyakoribb név is ilyen: *Sámuel* és *József*. Várfalván ugyan többféle ószövetségi név van, a családfőknek azonban csak 12 százalékára terjednek ki.

Bözöd tehát mind a kétféle megközelítésben kiemelkedik az ószövetségi nevek használatában, s ez a legnagyobb valószínűséggel összefüggésbe hozható azzal, hogy az ószövetségi törvényeken alapuló szombatosság híveinek

legnagyobb számú közössége a XVIII. században már itt él. Ez megerősíti feltételezésünket, hogy a szombatos irányzat – különösen jóval szélesebb elterjedtségének korábbi idejében – erősítőleg hathatott e névcsoport preferenciáltságára főleg Erdélyben, de onnan kisugározva esetleg még távolabb is. A bevett vallásokba kényszerült hívei révén pedig ezekben is fokozhatta az ószövetségi nevek protestáns preferenciáját, s egyik nem elhanyagolható oka lehet az Erdélybe oly jellemzőnek tartott *Sámuelek*, *Mózesek*, *Áronok* stb. máig ható divatjának. Bár a szombatosok névhasználatának izgalmas kérdését nem tekinthetjük ezzel lezárttnak, talán egy lépéssel közelebb jutottunk tisztázásához.

**Az egyházi névcsoportok arányai az erdélyi
unitárius egyházkerületekben***
(nv.= névviselők)

1. táblázat

Egyházkerület	Újszövetségi nevek		Ószövetségi nevek		Összes bibliai nevek	
	%	név	nv.	név	nv.	név
Kolozsi	25,71	38,49	37,14	29,8	62,85	68,30
Küküllői	26,66	42,71	33,33	23,68	60,00	66,39
Alsó-Fehéri	29,13	44,83	17,39	23,48	47,82	68,32
Aranyosi	23,91	44,54	26,08	20,39	50,00	64,93
Marosi	32,50	34,28	25,00	24,32	57,50	58,60
Udvarhelyi	25,58	52,43	25,58	17,84	51,16	70,28
Keresztúri	25,64	46,61	30,76	21,49	56,41	68,10
Háromszéki	30,95	37,30	26,19	23,04	57,14	65,04
Összesen						

Egyházkerület	Martirológiumi nevek		Világi nevek	Összes név	Összes családfő
	%	név			
Kolozsi	37,14	31,49	–	35	426
Küküllői	40,00	33,60		30	494
Alsó-Fehéri	52,17	31,67	–	23	281
Aranyosi	45,65	34,77	2:0,28%	46	1731
Marosi	40,00	41,25	1:1%	40	703
Udvarhelyi	44,18	29,27	2:0,14%	43	1373
Keresztúri	41,02	31,82	1:1%	39	1433
Háromszéki	42,85	34,95	–	42	638
Összesen					7079

* Az alsó táblázat a felsőnek a jobb oldali folytatása

2. táblázat

	Marosi egyházkerület		Udvarhelyi egyházkerület		Keresztúri egyházkerület		Háromszéki egyházkerület	
1.	Joannes	88	Joannes	230	Joannes	235	Stephanus	93
2.	Michael	85	Stephanus	211	Stephanus	176	Joannes	65
3.	Georgius	76	Michael	184	Michael	155	Michael	62
4.	Sigismundus	75	Andreas	157	Georgius	143	Franciscus	61
5.	Stephanus	71	Franciscus	155	Andreas	128	Georgius	61
6.	Josephus	40	Georgius	102	Franciscus	115	Andreas	47
7.	Andreas	38	Petrus	54	Sigismundus	81	Josephus	37
8.	Franciscus	38	Paulus	43	Petrus	61	Samuel	24
9.	Martinus	34	Martinus	30	Josephus	55	Sigismundus	22
10.	Nicolaus	31	Sigismundus	30	Samuel	50	Ladislaus	19
11.	Samuel	23	Gregorius	27	Gregorius	43	Paulus	17
12.	Petrus	21	Valentinus	18	Paulus	42	Nicolaus	16
13.	Daniel	12	Laurentius	16	Martinus	33	Thomas	15
14.	Gregorius	11	Josephus	15	Thomas	18	Alexandrius	9
15.	Paulus	9	Samuel	15	Ladislaus	15	Martinus	9
16.	Alexandrius	7	Daniel	14	Nicolaus	13	Benedictus	8
17.	Ladislaus	7	Nicolaus	9	Daniel	12	Valentinus	8
18.	Emericus	5	Thomas	9	Balthasar	9	Mattheus	7
19.	Balthasar	3	Alexandrius	7	Gabriel	8	Daniel	6
20.	Laurentius	3	Ladislaus	6	Mojstes	6	Mojstes	6
21.	Blasius	2	David	4	Alexandrius	5	Petrus	6
22.	Casparus	2	Mattheus	4	Elias	3	Emericus	4
23.	David	2	Mojstes	4	Valentinus	3	Gabriel	4
24.	Mojstes	2	Adamus	3	Laurentius	2	Matthias	4
25.	Simeon	2	Casparus	3	Ludovicus	2	Antonius	3
26.	Theodorus	2	Lucas	3	Abel	1	Laurentius	3
27.	Adamus	1	Albertus	2	Adamus	1	Simeon	3
28.	Ambrosius	1	Balthasar	2	Aron	1	Adamus	2
29.	Beniamin	1	Gabriel	2	Antonius	1	Alexius	2
30.	Christophorus	1	Benedictus	1	Blasius	1	Jacobus	2
31.	Demetrius	1	Blasius	1	Bodor	1	Melchior	2
32.	Philippus	1	Bazilius	1	Casparus	1	Abraham	1
33.	Gallus	1	Clemens	1	Christophorus	1	Blasius	1
34.	Jacobus	1	Christianus	1	Dionisius	1	Casparus	1
35.	Karácsony	1	Christophorus	1	Emericus	1	Clemens	1
36.	Lucas	1	Emericus	1	Jacobus	1	Christophorus	1
37.	Ludovicus	1	Isaacus	1	Mattheus	1	David	1
38.	Mattheus	1	Jacobus	1	Matthias	1	Dionisius	1
39.	Matthias	1	Karácsony	1	Simenon	1	Gregorius	1
40.	Thomas	1	Melchior	1			Lazarus	1
41.			Rapa	1			Lucas	1
42.			Simeon	1			Tobias	1
43.			Wolphgangus	1				

3. táblázat

	Aranyosi egyházkerület		Kolozsi egyházkerület		Küküllői egyházkerület		Alsó-Fehér megyei egyházkerület	
1.	Joannes	280	Joannes	62	Stephanus	85	Michael	56
2.	Stephanus	216	Michael	54	Joannes	78	Joannes	46
3.	Michael	167	Stephanus	54	Michael	68	Georgius	35
4.	Franciscus	154	Georgius	43	Martinus	42	Stephanus	35
5.	Georgius	128	Franciscus	33	Georgius	41	Andreas	33
6.	Andreas	127	Martinus	28	Franciscus	34	Franciscus	13
7.	Martinus	99	Samuel	28	Andreas	29	Martinus	12
8.	Petrus	81	Josephus	18	Samuel	14	Ambrosius	10
9.	Samuel	67	Andreas	15	Josephus	13	Nicolaus	6
10.	Gregorius	66	Paulus	13	Nicolaus	11	Petrus	6
11.	Nicolaus	60	Nicolaus	10	Ladislaus	9	Samuel	5
12.	Sigismundus	38	Daniel	8	Paulus	9	Sigismundus	4
13.	Josephus	34	Petrus	8	Sigismundus	9	Thomas	4
14.	Daniel	31	Ladislaus	6	Valentinus	8	Mojstes	3
15.	Paulus	31	Gabriel	5	Petrus	7	Valentinus	3
16.	Simeon	19	Alexandrius	4	Daniel	6	Josephus	2
17.	Ladislaus	15	Sigismundus	4	David	5	Ladislaus	2
18.	Alexandrius	13	Thomas	4	Gregorius	5	Blasius	1
19.	Thomas	13	Mojstes	3	Mojstes	5	Casparus	1
20.	Albertus	12	Simeon	3	Balthasar	3	Emericus	1
21.	Gabriel	12	Adamus	2	Christophorus	3	Gregorius	1
22.	Mojstes	10	Benedictus	2	Emericus	2	Jacobus	1
23.	Jacobus	7	Beniamin	2	Alexandrius	1	Matthias	1
24.	Emericus	6	Christophorus	2	Blasius	1		
25.	David	5	Emericus	2	Elias	1		
26.	Laurentius	5	Gregorius	2	Gabriel	1		
27.	Ambrosius	3	Jacobus	2	Kosztá	1		
28.	Balthasar	3	Matthias	2	Mattheus	1		
29.	Casparus	3	Balthasar	1	Matthias	1		
30.	Elias	3	Casparus	1	Simeon	1		
31.	Vernes	3	David	1				
32.	Antonius	2	Isaacus	1				
33.	Benedictus	2	Jeremias	1				
34.	Botar	2	Melchior	1				
35.	Melchior	2	Valentinus	1				
36.	Wolphgangus	2						
37.	Adamus	1						
38.	Alexius	1						
39.	Clemens	1						
40.	Christophorus	1						
41.	Damianus	1						
42.	Dionisius	1						
43.	Jacobus	1						
44.	Josias	1						
45.	Kosztá	1						
46.	Matthias	1						

4. táblázat

Bözöd 1754–61			Kissáros 1762–68		
	név	nv.		név	nv.
1.	György	7	1.	András	7
2.	István	7	2.	István	5
3.	János	6	3.	Márton	5
4.	József	5	4.	Mihály	5
5.	Sámuel	5	5.	Ferenc	4
6.	Boldizsár	4	6.	György	2
7.	András	3	7.	József	2
8.	Mihály	3	8.	Sámuel	2
9.	Pál	2	9.	Pál	2
10.	Gergely	2	10.	Miklós	2
11.	Dániel	1	11.	Dániel	1
12.	Ádám	1	12.	János	1
Össz.		46			38

5. táblázat

Bözöd 1753			Várfalva 1775		
1.	Sámuel	9	1.	András	14
2.	József	8	2.	Ferenc	13
3.	Mihály	7	3.	János	12
4.	János	6	4.	István	10
5.	György	5	5.	Mihály	9
6.	István	5	6.	Márton	7
7.	András	4	7.	Miklós	7
8.	Pál	4	8.	Péter	6
9.	Dániel	3	9.	Gábor	4
10.	Gergely	3	10.	György	4
11.	Boldizsár	2	11.	Sámuel	4
12.	Ferenc	2	12.	Gergely	3
13.	Márton	2	13.	Menyhárt	3
14.	Tamás	2	14.	Tamás	3
15.	Zsigmond	2	15.	József	2
16.	László	1	16.	Boldizsár	1
17.	Miklós	1	17.	Dávid	1
18.	Péter	1	18.	Elek	1
19.	Sándor	1	19.	Jakab	1
20.			20.	Pál	1
21.			21.	Sándor	1
Össz.		68			100

Jegyzetek

¹ Ezúton is hálás köszönetemet fejezem ki Molnár Lehelnek, a kolozsvári Unitárius Egyház Levéltára munkatársának kutatásomhoz nyújtott hathatós segítségéért, valamint Lőrinczi Réka nyelvész kollégámnak, aki az Akadémiai Könyvtár e kéziratára figyelmemet felhívta.

² A nevek besorolását az egyházi névcsoporthoz (bibliai: ó- és újszövetségi, martírológiai nevek) főleg Karácsony Sándor Zsigmond 1961 alapján végeztem.

³ Az 1766-os egyházi összeírás a keresztnéveket latin formában tünteti fel, ezért így szerepelnek a gyakorisági ranglistákon is. A feldolgozás szövegében viszont magyar alakjukban említtem őket. A korábbi, 1726-31-es összeírás a keresztnévek magyar alakját használja, úgy-szintén a Bartók János paptól származó anyakönyvek és összeírások is.

⁴ Az 1726-31-es összeírás szintén a családfőket sorolja fel név szerint, keresztnévüket következetesen magyar formában jegyzi fel. Családtagjaikra számszerűen sem utal. 4329 családfő nevét tartalmazza, lényegesen kevesebbet, mint az 1766-os összeírás.

⁵ A szombatosságnak gazdag vallástörténeti, történelmi szakirodalma van nem beszélve irodalmi feldolgozásairól). Népszerűbb formában, de szakmai hitelességű forrásokra támaszkodva Kovács András erdélyi újságíró, aki bözdújfalusi szombatos családból származik, szentelt e kérdésnek több könyvet.

Hivatkozások

- Erdélyi egyházaink évszázadai. Kriterion, Bukarest, 1992. 245–94. Erdő János: Az unitárius egyház.
- Gergely 1997. B. Gergely Piroska: Protestánsok és katolikusok névhasználata a székely székeken a XVII. század elején. In: *Szöveg és stílus* (szerk. Péntek János), Kolozsvár, 183–91.
- Gergely 1998. B. Gergely Piroska: Protestáns felekezetek keresztnévhasználata a XVII. század első felében. In: *Tanulmányok a magyar nyelvről*. Tom. XXIV. Eger, 136–55.
- Hajdú 1972. Hajdú Mihály: A Survey of the Most Frequent Hungarian Christian Names of the 18th-20th Centuries. In *Annales Universitatis Scientiarum Budapestiensis de Rolando Eötvös nominatae*. Sectio linguistica. Budapest, 39–51.
- Karácsony 1961. Karácsony Sándor Zsigmond: Személyneveink 1500–1800-ig. NyudÉrt. 28. Budapest
- Kovács András: Vallomás a székely szombatosok perében. Kriterion. Bukarest, 1981.
- Orbán Balázs: A Székelyföld leírása I. (Pest, 188. 146–50.)

B. GERGELY PIROSKA

PROTESTÁNS FELEKEZETEK KERESZTNÉVHASZNÁLATA A XVII. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN*

1. Azt a folyamatot, amelyet a protestantizmus indított el a XVI. századtól az erdélyi magyar keresztnévhasználatban, eddig vizsgálataim során protestáns-katolikus szembeállításban próbáltam meg felderíteni. További lépésként azt vizsgálom, volt-e az erdélyi névhasználatban eltérés a protestantizmuson

* *Megjelent: Tanulmányok a magyar nyelvről. Acta Academiae Pedagogicae Agriensis. Nova series. 7. Tom. XXIV. 136-55.*